

KÜLPOLITIKA

A TARTALOMBÓL

KISS J. LÁSZLÓ

„Új politika” vagy politikai hagyományok?
A pártpolitikai rendszerek fejlődése
a mai Nyugat-Európában

RÁCZ FERENC

Olaszország külpolitikája a nyolcvanas évek közepén

LOSONCZ MIKLÓS

Magyarország gazdasági kapcsolatai
a fejlett tőkés országokkal

ÉLIÁS PÁL

Egy klasszikus jogintézmény: a tiszteletbeli konzul

86/3

ESZÁMUNK SZERZŐI:

DR. KISS J. LÁSZLÓ,
a politikatudományok kandidátusa,
a Magyar Külügyi Intézet tudományos
munkatársa;

DR. MEZEI GÉZA,
a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem
tudományos segédmunkatársa;

RÁCZ FERENC
közgazdász;

DR. LUGOSI GYŐZŐ,
az ELTE Bölcsészettudományi Karának
egyetemi adjunktusa;

DR. LOSONCZ MIKLÓS,
a közgazdaságtudományok kandidátusa,
az MTA Világgazdasági Kutató Intézetének
tudományos főmunkatársa;

DR. LÁNG LÁSZLÓ,
a közgazdaságtudományok kandidátusa,
az MTA Világgazdasági Kutató Intézetének
mb. tudományos osztályvezetője;

DR. LUKÁCS ALBIN,
az ELTE Természettudományi Karának
egyetemi adjunktusa;

DR. ÉLIÁS PÁL,
a Külügyminisztérium osztályvezetője;

KÜRTI GÁBOR
újságíró.

FŐSZERKESZTŐ:
MAJOR LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
NYÁRÁDI RÓBERT

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

BALOGH ANDRÁS
BÁNYÁSZ REZSŐ
BÉNYI JÓZSEF
DEÁK PÉTER
GARAI RÓBERT
(a szerkesztőbizottság elnöke)
HARDI PÉTER
KOVÁCS LÁSZLÓ
PALÁNKAI TIBOR
PÁLOS TAMÁS
PÉTER JÁNOS
SALGÓ LÁSZLÓ
SIMAI MIHÁLY
VALKI LÁSZLÓ
VÁRKONYI PÉTER
VÁRNAI FERENC

A szerkesztőség címe:
1016 Budapest, Bérc u. 23.
Telefon: 664-587

KÜLPOLITIKA

A MAGYAR KÜLÜGYI INTÉZET ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

TARTALOM

- KISS J. LÁSZLÓ: „Új politika” vagy politikai hagyományok? A pártpolitikai rendszerek fejlődése a mai Nyugat-Európában 3
MEZEI GÉZA: Döntéshozatal a nemzetközi kapcsolatokban 21
RÁCZ FERENC: Olaszország külpolitikája a nyolcvanas évek közepén 39
LUGOSI GYŐZŐ: „Válságív” vagy „békeövezet”: az indiai-óceáni biztonság két évtizede 61

POLITIKA ÉS GAZDASÁG

- LOSONCZ MIKLÓS: Magyarország gazdasági kapcsolatai a fejlett tőkés országokkal 76
LÁNG LÁSZLÓ: Külgazdasági kapcsolataink fejlesztése a fejlődő országokkal 87

INTERJÚ

- LUKÁCS ALBIN: A kelet-nyugati kapcsolatok és a biztonság
Beszélgetés Egon Bahrral, az SPD szakértőjével biztonságpolitikai kérdésekről 102

SZEMLE

- ÉLÍÁS PÁL: Egy klasszikus jogintézmény: a tiszteletbeli konzul 107
KÜRTI GÁBOR: Adalékok jövőképünkhöz 122

KÖNYVEKRŐL

- PACZOLAY PÉTER–SZABÓ MÁTÉ: A politikaelmélet rövid története (Hülvely István) 132
SZAMUELY LÁSZLÓ: A jóléti állam ma (Petőcz György) 136
GEOFFREY PRIDHAM (szerk.): Az új mediterrán demokráciák – rendszerváltozás Spanyolországban, Görögországban és Portugáliában (Réti György) 140
IMMANUEL WALLERSTEIN: A gazdasági világrendszer politikája. Az államok, a mozgalmak és a civilizációk (Barbi Balázs) 142
OLAV RISTE (szerk.): A nyugati biztonság. Az alakulás éve (Gazdag Ferenc) 145
JEAN CHRISTOPHE ROMER: Enyhülés és vasfüggöny (Fülöp Mihály) 148
A Kínai Népköztársaság és a fejlett tőkés országok (Kupper Ágnes) 152

Idegen nyelvű tartalomjegyzék
A tanulmányok orosz és angol nyelvű tartalmi kivonata

KÜLPOLITIKA

Főszerkesztő: Major László

Főszerkesztő-helyettes: Nyárádi Róbert

Olvasószerkesztő: Janech István

Szerkesztőségi titkár: Kovács Lászlóné

Kiadja: a Lapkiadó Vállalat, 1906 Bp., VII., Lenin krt. 9–11. Pf. 223.

Felelős kiadó: Siklósi Norbert vezérigazgató

Megjelenik: évente ötször

INDEX: 25 469

86.0607 Athenaeum Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Szlávik András vezérigazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Hírlapelőfizető és Lapellátási Irodánál (postacím: 1900 Budapest, V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj egy évre: 155 Ft

Példányonkénti ára: 31 Ft

NATO-hadügyminiszterek tanácskozására készülve, az amerikai W. Denmark úgy vélekedett, hogy a megbeszélésen az atombombáról ne történjék említés, mert azzal csak nyugtalanítanak a többi résztvevőt. Az amerikai katonapolitikai gondolkodásban a fordulópont éve 1953, amikor megkezdődött a taktikai nukleáris fegyverek rendszeresítése az amerikai alakulatoknál, s ezzel a túlnyomórészt elméleti problémák gyakorlati kérdésekként vetődtek fel. A kötet utolsó tanulmánya azt mutatja be, hogyan fogadták el a NATO első nukleáris fegyverekre koncentrálnó stratégiáját.

A norvég intézet gondozásában megjelent tanulmánykötet több szempontból is tanulságos s a korszakkal foglalkozó szakembereknek felettébb ajánlható olvasmány. Egyfelől, mert bizonyos nemzeti álláspontok felvázolásával érthetőbbé teszi számunkra a Nyugat-Európában a hidegháború idején lezajlott folyamatokat, másfelől pedig a felhasznált források felvontatásával jelentékenyen elmélyíti ismereteinket. Még akkor is, ha a kötet kapcsán meglehetősen sok hiányérzet fogalmazható meg. Az egyoldalúság szinte megbocsátható: a szocialista országok forrásai gyakorlatilag hozzáférhetetlenek, viszont annál inkább feltűnő, hogy egyáltalán nem esik szó Olaszországról s a nyugat-európai integrációs politikában olyannyira aktív szerepet játszó Benelux államokról. Ezen belül is különösen Belgiumról, amelynek ekkori miniszterelnök-külgügyminisztere, P.-H. Spaak később a NATO főtitkára lett. Mégis, minden elfogultság ellenére is egyet lehet érteni O. Riste bevezetőjének zárószóival: „Meggyőződésünk, hogy napjaink biztonsági problémái pontosan csak eredetük felderítése és a háború utáni évek fejlődésének alapján érthetők meg.”

Gazdag Ferenc

JEAN CHRISTOPHE ROMER:

Enyhülés és vasfüggöny

(*Détente et rideau de fer*) Publications de la Sorbonne, Párizs, 1984. 177 l.

Jacques Soppelsa, az I. párizsi egyetem (Panthéon-Sorbonne) rektora és az Institut National Supérieur d'Études de Défense et de Désarmement (INSED: Nemzetvédelem és Leszerelés Felsőfokú Intézete) elnöke a világ válságövezeteiről könyvsorozatot jelentet meg, amelynek harmadik kötete – nyilván a nagyközönség érdeklődésének felébresztésére – az „Enyhülés és vasfüggöny” címet kapta. Szerzője Jean-Christophe Romer, az INSED kelet-európai kutatásainak felelőse, a híres Sant-Cyr katonai iskola előadója, a szovjet katonai- és külpolitika szakértője. Könyvében a hidegháború, a békés egymás mellett élés és az enyhülés időszakának konfliktusait elemzi. Írása azért figyelmet érdemlő, mert – a témával foglalkozó nyugati politikai szakirodalom nagy részétől eltérően – a szocialista országok nyilvánosságra hozott politikai, diplomáciai okmányaira támaszkodva, megkísérli a „másik fél” nézeteinek, felfogásának, motivációjának feltárását, gondolkodásmódjának megértését. Olyan időszakban, amikor a francia (amerikai, angol stb.) közvéleményben, szellemi életben felülkerekedő „uralkodó eszmék” az enyhülésnek „kizárólag a Szovjetuniónak hasznot hajtó” elméletként történő „leleplezését” hirdetik, a kelet-nyugati együttműködést és közeledést szorgalmazó, tárgyilagos szemléletű munkákat csak üdvözölni lehet.

J. C. Romer a békés egymás mellett élés koncepciójának lényegét a háború elkerülhetőségének meghirdetésében, a vitás kérdések tárgyalások útján való rendezésében, az osztályharc, a világforradalmi folyamat folytatódásában látja. Az eszmetörténeti előzményeket 1917-től kezdve mutatja be, kiemelve Varga Jenő 1947-ben kelt, a háború elkerülhetőségéről szóló írásának, az SZKP XIX. és XX. kongresszusának jelentőségét. A békés egymás mellett élés nemzetközi jogi kodifikációjá-

nak az 1954. április 28-án aláírt kínai–indiai szerződésben és az 1955. áprilisi bandungi értekezleten megfogalmazott öt alapelvet tekinti:

– a szuverenitás és területi integritás kölcsönös tiszteletben tartását;

– az agresszióról való lemondást;

– a más államok belügyeibe való be nem avatkozást;

– a kölcsönös előnyöket és az államok közötti egyenlőséget;

– a nemzetközi együttműködést a békés egymás mellett élés viszonyai között.

A felsorolt elveket egészítette ki az európai biztonság és együttműködés Helsinkiben, 1975. augusztus 1-jén elfogadott tíz alapelve. J. C. Romer a békés egymás mellett élés politikai gyakorlattá válását az SZKP XX. kongresszusa után konfliktusokkal terhes folyamatként írja le. A kelet–nyugati hidegháborús feszültség ugyanis csak a második világháború befejeztével megoldatlan kérdések nyugvópontra jutásával hagyhatott alább, és a központi kérdés – a Németországgal kötendő békeszerződés ügye – olyan „megoldást” kapott, amelyet eredetileg az antifasiszta koalíció egyik győztes nagyhatalma sem kívánt.

A két német állam betagozódása az egymással szemben álló katonai-politikai szövetségi rendszerbe Németország újraegyesítését a beláthatatlan jövőbe utalta. A második berlini válság (1958. október 27.–1961. augusztus 12.) a berlini fal felépítésével a kettéosztottságot fizikai valósággá tette, és ugyanakkor a két német állam elismerését politikai kényszerré változtatta. J. C. Romer a konfliktusmegoldás sajátos módjának tekinti az „egységes német kormánnyal” kötendő békeszerződés ügyének lehetetlenné válását: „... bizonyos értelemben a *status quo* megszilárdult, és a helyzet stabilizálódott. Mindez a békés egymás mellett élés jellemzője: a párbeszéd egy pillanatra sem szakadt meg, a válságok – bármennyire súlyosak is legyenek – nem egy még konfliktusosabb helyzethez vezetnek, hanem éppen ellenkezőleg, egy – néha még a korábbinál is – szí-

lárdabb egyensúlyhoz való visszatérést jelentenek. A békés egymás mellett élés gyakorlati politikává válásától kezdve – s jelentős részben a nukleáris fegyvereknek köszönhetően – a politikai válság többé nem a háború közvetlen előzménye.” (44. l.) Németország tehát bizonytalan és vitatható státusú megszállási zónákból két különálló állammá alakult, amelyek fokozatosan beilleszkedtek szövetségi rendszereikbe. A normalizálódással együtt, vagy annak ellenére a két társadalmi-politikai rendszer, illetve szövetségi rendszer legfontosabb összeütközési-érintkezési „felülete” maradt az NDK–NSZK államhatár.

J. C. Romer – alapjában véve Európa-központú tanulmányában – kitér az európai politikai helyzet és a kontinensen kívüli válságok kölcsönhatására is. A hidegháború időszakában a koreai háború (1950. június 25.–1953. július 27.) alakította ki a (nyugat-)európai politikusokban annak tudatát, hogy Ázsia a kelet–nyugati összeütközés másik legfontosabb területe lett.

A koreai helyzet kivetítése a német kérdésre azt a feltételezést erősítette, hogy az újraegyesítési törekvések Európában is fegyveres konfliktust robbanthatnak ki. Ez a hamis analógia nagyban hozzájárult – a később hamvába holt – (Nyugat-)Európai Védelmi Közösségre vonatkozó szerződés aláírásához, az NSZK-nak a NATO-ba való integrálásához.

Az 1961. április 17–18-i ellenforradalmi inváziós kísérlet Kubában, majd az 1962. október 22-ével kezdődő kubai rakétaválság a kelet–nyugati kapcsolatok egyik legjelentősebb fordulópontja lett. J. C. Romer a konfliktus békés megoldását, az Egyesült Államoknak a kubai invázióról való lemondását a békés egymás mellett élés időszakában létrejött konfliktusok jellegzetes megoldásának tekinti: „összeütközés, de a párbeszéd folytatásával”, ugyanakkor a válság súlyossága, az a rendkívüli feszültségi állapot, amely ennek következtében kialakult, a szovjeteket és az amerikaiakat egyaránt párbeszédük feltételeinek felülvizsgálatára szorította. (61. l.)

A szerző a nemzetközi kapcsolatokban az 1960-as éveket a békés egymás mellett élés koncepciójáról az enyhülésre való átérés szakaszának tekinti. J. C. Romer szerint az SZKP KB 1965. márciusi plénuma után a szovjet vezetés igyekezett rendet teremteni, a korábbi időkkel szemben a nyugalom és rendszeresség korszaka következett be. A szovjet politika az Egyesült Államokat „gazdasági versenyben” kívánta utolérni és túlhaladni, s ezzel egyidejűleg a leszerelési tárgyalások útjára lépett. Az 1963. augusztus 5-i atomcsendegyezményt 1968. július 1-jén az atomsorompó-szerződés követte, Franciaország kivonulása NATO katonai szervezetéből, valamint de Gaulle 1966. június 20–30-i moszkvai látogatása pedig megteremtette a közvetlen érintkezés lehetőségét. A tábornok-elnök „enyhülést, egyetértést és együttműködést” kívánt a Kelet és a Nyugat közötti új kapcsolatok alapjául. Az 1969 szeptemberében a Német Szövetségi Köztársaságban hatalomra jutott szociáliberális koalíció Kelet-politikája pedig megteremtette az általános közeledés feltételeit.

A német kérdés megoldására a körülmények kedvező egybeesését kellett kívánni, hiszen a Szovjetunió szándéka a második világháború befejezéséből adódó realitások elismertetésére mindig megvolt. 1961-ben világossá vált, hogy német békeszerződés hiányában más utat kell keresni. Az NSZK kormányának az 1945-ben kialakult határokat elismerve, le kellett mondania az egyedüli képviselő elvéről (Hallstein-doktrína). W. Brandt kormánya 1969. október 28-án csatlakozott az atomsorompó-szerződéshez, ami megnyitotta az utat a szovjet–NSZK tárgyalások december 8-i megkezdéséhez. Gromiko és Egon Bahr, majd W. Scheel tárgyalásainak eredményeképpen 1970. augusztus 12-én aláírták az európai határok sérthetetlenségét elismerő, az erőszak alkalmazásáról való lemondást kimondó moszkvai egyezményt. Anélkül, hogy békeszerződésről beszélhetnénk, az NSZK elismerte a négy győztes hatalom által a német kérdésben hozott összes döntés érvényét. A lengyel-

NSZK szerződés (1970. december 7.), a berlini négyhatalmi egyezmény (1971. szeptember 3.), az NDK–NSZK alapszerződés (1972. december 21.), a csehszlovák–NSZK szerződés (1973. december 11.) megnyitotta az utat az összeurópai együttműködési és biztonsági tárgyalások megkezdése, a kelet–nyugati közeledés általános folyamattá válása előtt.

J. C. Romer az enyhülés egyik legfontosabb elemének az európai geopolitikai egyensúly létrehozását tekinti. Az európai biztonsági és együttműködési értekezlet összehívása a szovjet külpolitika másfél évtizedes törekvéseinek sikerét jelentette.

A helsinki záróokmány aláírása (1975. augusztus 1.) az európai kontinens stabilitásának és egyensúlyának szentesítéseként értékelhető. Az 1973. január 31-én kezdődő bécsi haderőcsökkentési tárgyalások egyhelyben topogása ellenére a belgrádi és a madridi konferenciák s a többi „utóértekezlet” megrendezése azt mutatja, hogy az európai biztonsági és együttműködési folyamat életképesnek bizonyult.

Az enyhülés másik fontos tényezője a szovjet–amerikai katonai erőegyensúly elismerése volt.

Az 1970-es évek elején a kelet–nyugati gazdasági kapcsolatok is lendületesen fejlődtek. Az első (1973) és a második (1978) olajválság, a nemzetközi fizetési válság valósággal kettétörte ezt a fellendülést.

Az 1974. november 24-i vlagyivosztoki megegyezés lehetővé tette a SALT-2 szerződés 1979. június 18-i bécsi aláírását. Az Egyesült Államok szenátusa azonban ezt nem ratifikálta, és az amerikai politikában felülkerekedett a stratégiai fegyverzetkorlátozási tárgyalásokat megkérdőjelező irányzat. Az amerikai elnökválasztási kampány, az Afganisztán körül kialakult vita, a NATO 1979. december 12-i „kettős” határozata az eurorakéták telepítéséről a kelet–nyugati kapcsolatokban újabb válságidőszakhoz való visszatérést idézett elő.

A szerző az 1979-től kezdődő válságidőszakot nem tekinti az enyhülés végének vagy új hidegháborúnak. Az 1980-as évek

elejének nemzetközi válságairól úgy vélekedik, hogy „mint minden válság esetében, a felelősség kutatása szubjektív, és aszerint, hogy ki melyik oldalon található, a felelős csak a másik fél lehet. Valójában senki sem teljesen ártatlan vagy teljesen bűnös. Az Egyesült Államokban folytatott kutatások annak megállapítására, hogy a hidegháborúért ki a felelős, két iskola létrejöttéhez vezetett; az »ortodox« iskola minden felelősséget a Szovjetunióra hárított, a »revizionista« iskola ennek ellenkezőjét állította” (137. l.), s valószínűleg hasonló iskolák alakulnak majd ki a jelenlegi válság értékelésére. Carter elnök már az afganisztáni szovjet segítségnyújtás előtt felrúgta a kelet–nyugati kapcsolatok – elődei által kialakított – játékszabályait. Reagan hivatalosan felmondott olyan kelet–nyugati szerződéseket, amelyek véglegesen elfogadottnak tűntek. Az egyensúly helyreállításának címén Európában telepített amerikai rakéták újabb egyensúlybomlást idéztek elő. Az elmúlt években ennek következtében olyan válságidőszak teremtődött, amelynek definíciójára egyesek az „újabb hidegháború” vagy a „második hidegháború” meghatározást alkalmazták. Afganisztán, a lengyel válság és az eurorakéta-vita tovább bonyolította ezt a helyzetet.

Az eurorakéta-tárgyalások témája még túl élénken él emlékezetünkben ahhoz, hogy részletesen ismertessük. Nyugat-Európa védelme szempontjából megkérdőjeleződött az amerikai „atomernyő” hi-telessége, az amerikai nukleáris erők elkö-telezettsége”, „kapcsolódása” az európai védelemhez. Az 1980 nyarán Carter által kiadott 59. számú elnöki direktíva – a korlátozott nukleáris konfliktusokról – fokozta Nyugat-Európa bizonytalanságát. J. C. Romer szerint az amerikai–nyugat-európai védelem összetartozása, kapcsoló-dása nem Nyugat-Európától vagy az Egye-sült Államoktól, hanem a Szovjetuniótól függ. „Amerikai robotrepülőgép vagy a Pershing-II szovjet terület elleni csapása esetén egyedül a Szovjetunió döntheti el, hogy válaszcspása (Nyugat-)Európa vagy

az Egyesült Államok vagy mindkettő el-len irányulna.” (151. l.)

A francia szerző természetesen a francia atomtőerő szovjet–amerikai stratégiai tárgyalásokon történő figyelembevételé ellen emeli fel szavát. Érvéleése viszont fi-gyelemreméltó: eurostratégiai szinten ez a számbavétel Franciaország visszainteg-rálódását válthatja ki a NATO egyesített katonai szervezetébe. (152. l.) Ha (Nyug-at-)Európában csak francia és brit nuk-leáris erők maradnának, az amerikai „atomernyőt” visszavonnák. Franciaor-szág Nyugat-Európa nukleáris védelmé-ben helyettesíteni lenne kénytelen az Egye-sült Államokat. Ha elképzelhető lenne is egy napon az autonóm nyugat-európai védelem, megvalósítása évekbe, évtize-dekbe tellene. Még ha valaha meg is való-sul, elképzelhetetlen, hogy Franciaország azt a szerepet játssza, amelyet jelenleg az Egyesült Államok tölt be.

J. C. Romer szerint az 1982. december 21-i szovjet javaslat autonóm nyugat-európai védelem kialakítása irányába tereli a nyugati gondolkodást. 1983-ban a szov-jet javaslatok elutasításával, az amerikai telepítés megkezdésével, majd a stockhol-mi európai leszerelési értekezlet megnyi-tásával ezek a kérdések lekerültek a napi-rendről.

Az enyhülés az új nemzetközi kontex-tusban, a politikai vezetők kicserélődésé-nek és az új politikai vonalak kialakításának idején törékenynek bizonyult. Az enyhü-lést fellendítő tényezők megtörtek az első nehézségek falán. A szerző szerint a kér-dés az, hogy a jelenlegi válságidőszak az enyhülés időleges, „növekedési” válságá-nak tekinthető, vagy a nemzetközi kap-csolatok alapvető fordulatáról beszélhe-tünk. Az elmúlt négy évtized konfliktusai-nak tipológiája alapján válaszol erre a kér-désre.

A hidegháború konfliktusai a második világháború befejezésekor megoldatlan problémákból adódtak. Az 1948–1949-es berlini válság „klasszikusnak” tekinthető: az atomfegyver még nem játszott ebben szerepet, mivel az Egyesült Államok ve-

zetői minőségileg azonosnak – noha mennyiségileg pusztítóbbnak – tartották a hagyományos fegyverekkel. A hidegháborúban a két egymással szemben álló tömb szembenállása teljes volt – közös érdekük, a háború elkerülése azonban erősebbnek bizonyult ennél. A konfliktusmegoldás modellje is kialakult: a „brutális szakítás” és heves szópárbaj után nemcsak a korábbi egyensúly állt helyre, hanem a helyzet meg is szilárdult.

A két szövetségi rendszer kialakulásával és megszilárdításával egyidőben a nukleáris fegyver katonai eszközből politikai fegyverré vált. A válságokat nem lehetett többé a hagyományos módon, háborúval megoldani. J. C. Romer, módosítva Clausewitz ismert mondását, a békés egymás mellett élést a hidegháború folytatásának tekinti más eszközökkel. Az atomkorszak előtt a válság a béke és háború közötti átmeneti időszak volt. Az atomfegyver és az interkontinentális hordozóeszközök megjelenése teljesen megváltoztatta a válságok természetét és lefolyását. A két szemben álló katonai-politikai szövetség tagjai számára a háború nem lehet többé a politikai konfliktusok megoldásának eszköze. A békés egymás mellett élés tehát a nukleáris korszak konfrontációs stratégiája. (161. l.) A kubai válságig a válságok funkciója a szövetségi rendszerekhez tartozás erősítése is volt, de ugyanakkor világossá vált, hogy 1962-ben elérték azokat a határokat, amelyeket túllépve már a harmadik világháború szélére sodródhatott volna az emberiség.

Az enyhülés a konfrontáció csökkentésével a két szövetségi rendszer és vezető nagyhatalom közötti együttműködés kialakításához vezető időszak. Az enyhülés eszerint nem más, mint a békés egymás mellett élés szabályainak kodifikációja. A politikai válság a nukleáris korszakban ugyanazt a funkciót tölti be, mint a háború 1945 előtt, vagyis két állam konfliktusait oldja meg új egyensúly létrehozásával.

A szerző az 1979 utáni válságperiódust ennek alapján úgy tekinti – mivel egy kelet – nyugati összecsapás, tehát a nukleáris

világháború kizárt – mint a tárgyalások előtti erőpozíció kialakítására törekvés időszakát, amelynek során mindkét fél a lehető legtöbb politikai előny megszerzésére törekszik. Ebben a felfogásban a jelenlegi konfrontációs szakasz vagy a párbeszéd, vagy az új játékszabályok kialakítását előzi meg. A nemzetközi kapcsolatok világméretű, strukturális válságának kifejeződése a kelet–nyugati kapcsolatok jelenlegi helyzete, amely azonban nem fenyeget világkonfliktus kirobbantásával, mivel egyik félnél sincs meg erre a politikai akarat, mindkét fél pontosan érzékeli az át nem léphető határokat.

Mindezek alapján J. C. Romer arra a következtetésre jut, hogy Európa fokozatosan nemcsak a nemzetközi kapcsolatok központjaként szűnik meg funkcionálni, hanem a konfliktusokat kiváltó összeütközési zónaként is. A kelet–nyugati válságok epicentruma Ázsia felé tolódhat el.

J. C. Romer könyve a kelet–nyugati kapcsolatok hosszú távú tendenciáinak vizsgálatával olyan új szempontokat vetett fel, amelyek ha vitathatók is, de mindenképpen elgondolkodtatóak.

Fülöp Mihály

A Kínai Népköztársaság és a fejlett tőkés országok (1949–1981)

(Chinska Republika Ludowa a rozwiniete panstwa kapitalistyczne (1949–1981)
Varsó, 1985. 455 l.

A Lengyel Külügyi Intézet, a lengyel Külügyminisztérium, a varsói egyetem és a LEMP mellett működő Marxizmus–Leninizmus Intézet munkatársainak a Kínai Népköztársasággal foglalkozó válogatott tanulmányainak gyűjteménye összefoglalja Kína és a fejlett tőkés országok kétoldalú kapcsolatait 1949. október 1-jétől, a KNK megalakulásának napjától 1981-ig.

A kötet nem tárgyalja Kínának a skandináv országokhoz fűződő kapcsolatait. A Lengyel Külügyi Intézet terveiben e témáról külön monográfia készítése szerepel.